

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

ЧНУ ім. П. Могили

Котляр Ю. В.

«___» _____ 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА»

Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність 032 «Історія та археологія»

Розробник

Завідувач кафедри історії

Гарант освітньої програми

Декан факультету політичних наук

Начальник НМВ

Піструїл І.В.

Міронова І.С.

Шевченко Н.В.

Хмель А.О.

Шкірчак С.І.

Миколаїв – 2022 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Історія первісного суспільства	
Галузь знань	03 «Гуманітарні науки»	
Спеціальність	032 «Історія та археологія»	
Спеціалізація (якщо є)		
Освітня програма	«Історія та археологія»	
Рівень вищої освіти	Бакалавр	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1	
Навчальний рік	2022-23 н. р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	1	-
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	5 кредитів / 150 годин	
Структура курсу: <ul style="list-style-type: none"> - лекції - семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) - годин самостійної роботи студентів 	Денна форма	Заочна форма
	Всього – 150 годин	-
	33 години	
	22 години	
	95 годин	
Відсоток аудиторного навантаження	37%	-
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	іспит	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Мета: формування у студентів теоретичних знань і практичних навичок наукової роботи з урахуванням їх фахової спеціалізації.

Невід'ємною складовою частиною загальної історії є історія давнього населення Землі. Курс «Історія первісного суспільства» складається з наступних частин: епоха антропосоціогенезу, епоха ранньопервісної (ранньородової) общини, епоха пізньопервісної (пізньородової) общини. Курс «Історія первісного суспільства» робить вагомий внесок у формування світоглядних уявлень, професійного та загальноосвітнього рівня майбутніх спеціалістів в галузі історія.

Предметом курсу є поняття про історію первісного суспільства як першу (ранню) частину всесвітньої історії, що вивчає розвиток людського суспільства та закономірності цього розвитку на основі дослідження різноманітних джерел і відтворює за ними давню історію людства від початку формування роду Номо до появи перших державних утворень.

Завдання:

- пізнання історичного шляху людства, що є продуктом біологічного і соціального розвитку;
- вироблення вміння бачити неповторні події і явища історичної дійсності як безперервність минулого – сучасного – майбутнього;
- виявляти взаємозв'язки між історичними фактами, дію історичних закономірностей, формувати близьку до історичної дійсності інтерпретацію історії;
- встановлює час, шляхи, передумови виникнення найдавніших цивілізацій;

- розвиток вміння всебічно, критично аналізувати інформацію різних історичних та природничих джерел, самостійно, творчо осмислювати суперечливі проблеми суспільного розвитку людства;
- створення можливостей осмислювати людські взаємини в їх часово-просторовому розгортанні для витворення, поповнення, збагачення і розвитку кожним студентом особистої системи духовних та моральних цінностей та суспільно-політичних переконань;
- сприяє формуванню ціннісних орієнтацій у системі «людина-суспільство-природа»;
- розвиває інтерес та повагу до української та світової культури.

Передумови вивчення дисципліни:

Очікувані результати навчання:

У результаті вивчення дисципліни студент *має знати*:

- найдавніший період в історії людства від початку створення перших знарядь праці і до створення перших державних утворень;
- причини, які обумовили особливості розвитку матеріальної культури окремих регіонів;
- причини, які зумовили особливості суспільного розвитку окремих регіонів, народів та інших суспільних угруповань;
- час, особливості і значення виникнення нерівномірності історичного розвитку. Соціальні і політичні процеси пов'язані з цим;
- визначення понять, їх зміст, найважливіші ознаки, взаємозв'язок.

Студенти зобов'язані вміти:

- аналізувати й узагальнювати історичний матеріал у певній системі;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між певними фактами (матеріальною культурою), подіями, явищами;
- оцінювати факти й події минулого;
- виявляти сутність докорінних змін на різних етапах історичного процесу і на їх підставі аналізувати динаміку історичних змін;
- набувати необхідну інформацію з різних джерел (зокрема бібліотечних каталогів, книгосховищ тощо);
- систематизувати набуті знання;
- інтегрувати історичні знання, набуті з різних історичних джерел;
- інтерпретувати пам'ятки матеріальної культури.

Дисципліна «Історія первісного суспільства» виконує ряд соціально-значимих функцій: пізнавальну, практичну, світоглядну, виховну.

Вивчення предмету «Історія первісного суспільства» забезпечує реалізацію наступних компетентностей:

Загальні компетентності:

- ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) компетентності:

- ФК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.
- ФК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

Програмні результати навчання:

- ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

3. Програма навчальної дисципліни

Денна форма:

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Вступ. Предмет і завдання первісної історії.	2	1	6
2	Тема 2. Джерела первісної історії.	2	1	6
3	Тема 3. Історіографія первісної історії.	2	1	6
4	Тема 4. Хронологія та періодизація первісної історії.	2	1	6
5	Тема 5. Загальні питання антропосоціогенезу.	2	2	7
6	Тема 6. Походження людини (антропогенез).	3	2	7
7	Тема 7. Походження суспільства (соціогенез).	2	2	6
8	Тема 8. Виникнення мислення та мови.	2	1	6
9	Тема 9. Виникнення ідеологічних уявлень та мистецтва.	2	1	6
10	Тема 10. Завершення процесу антропосоціогенезу.	2	1	6
11	Тема 11. Ранньопервісна община.	2	2	7
12	Тема 12. Пізньопервісна община.	2	2	7
13	Тема 13. Передумови політогенезу.	2	1	6
14	Тема 14. Становлення політичної влади і держави.	2	2	6
15	Тема 15. Перші цивілізації.	4	2	7
	Всього	33	22	95

4. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма

4.1. План лекцій:

№	Тема заняття/план
1	<p>Тема 1. Вступ. Предмет і завдання первісної історії.</p> <p>1. Вступ – загальна характеристика первісної історії як найдавніший етап розвитку людства.</p> <p>2. Предмет первісної історії і її місце у системі наук.</p> <p>3. Визначення об'єкту, предмету та мети первісної історії і її місце у системі наук.</p> <p>4. Історія первісного суспільства як складова всесвітньої історії.</p> <p>5. Інші розуміння місця первісної історії в системі наук: «передісторія», «праісторія», «протоісторія», «параісторія», «етноісторія», «культурна антропологія».</p> <p>6. Значення первісної історії: теоретичне, пізнавальне, практичне.</p>

2	<p>Тема 2. Джерела первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття «історичні джерела». 2. Джерела первісної історії та їх класифікація. 3. Дані археології, етнології, антропології, як основа джерелознавства первісної історії. 4. Дані інших гуманітарних (мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, топоніміки тощо) та природничих (геології, географії, біології, фізики, хімії, астрономії, сейсмології тощо) наук як джерела первісної історії. 5. Писемні джерела. Інформатика.
3	<p>Тема 3. Історіографія первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Уявлення давніх людей про своїх сусідів. 2. Етнологічні спостереження в епоху середньовіччя. 3. Великі географічні відкриття та розширення етнологічних знань про первісні народи. 4. Перші узагальнення. Накопичення конкретних знань про первісне суспільство та їх узагальнення у XIX ст. 5. Марксизм про історію первісного суспільства. 6. Еволюціонізм. Дифузійнізм. 7. Функціональна школа. 8. Американська історична школа. 9. Розвиток первісної археології, палеоантропології і палеоетнології у XX–XXI ст.
4	<p>Тема 4. Хронологія та періодизація первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття часу в історії. 2. Абсолютна та відносна хронологія. 3. Проблеми періодизації первісної історії. 4. Геологічна періодизація. 5. Археологічна періодизація. 6. Антропологічна періодизація. 7. Синхронізація спеціальних періодизацій первісної історії. 8. Історична періодизація первісної історії та її синхронізація з геологічною, археологічною та антропологічною періодизаціями.
5	<p>Тема 5. Загальні питання антропосоціогенезу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Місце людини і суспільства у Всесвіті. Філософське визначення. 2. Місце в біологічній систематиці. 3. Рушійні сили процесу антропогенезу. 4. Прямоходіння. Розвиток руки і мозку. 5. Екологічні теорії антропосоціогенезу. 6. Інші теорії антропосоціогенезу.
6	<p>Тема 6. Походження людини (антропогенез).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Критерії людини. 2. Ранні етапи антропогенезу. 3. Ранні витоки людства: найближчі попередники людини, час і місце виникнення. 4. Австралопітеки – безпосередні попередники людей. 5. Перші представники роду Homo на Землі. Сучасна наука про прабатьківщину людства. Проблема грані між людиною і тваринами. 6. Найдавніші люди. Фізичний тип Homo erectus. 7. Побут і трудова діяльність архантропів. 8. Фізичний тип Homo neandertalensis. 9. Трудова діяльність та побут неандертальців.
7	<p>Тема 7. Походження суспільства (соціогенез).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Джерела вивчення соціогенезу. 2. Праобщина (первісне людське стадо). 3. Роль полювання у формуванні суспільства. Розвиток первісного колективізму. 4. Сімейно-шлюбні відносини у праобщині.

8	<p>Тема 8. Виникнення мислення та мови.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток мозку предків сучасних людей. 2. Виникнення мислення. 3. Витоки знакової поведінки. 4. Знакова поведінка у тварин. 5. Причини виникнення мови. 6. Біологічний фундамент мови. 7. Джерела і генезис мовних знаків. 8. Походження синтаксису. 9. Час походження мови.
9	<p>Тема 9. Виникнення ідеологічних уявлень та мистецтва.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Витоки світоглядних уявлень. 2. Проблема неандертальських поховань. 3. Анімалістичні уявлення. 4. Виникнення тотемізму. 5. Виникнення та розвиток образотворчого мистецтва.
10	<p>Тема 10. Завершення процесу антропосоціогенезу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Завершення процесу антропогенезу. 2. Місце і час формування Homo sapiens. 3. Теорії поліцентризму та моноцентризму. 4. Фізичний тип неоантропа. 5. Расогенез. 6. Виникнення первісної общини.
11	<p>Тема 11. Ранньопервісна община.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні відомості. Оточуюче середовище. Знаряддя праці. 2. Підкорення вогню. 3. Житла та поселення. Побут і господарська діяльність. 4. Криза мисливсько-збиральницького господарства. 5. Соціально-економічні відносини. 6. Шлюб і сім'я. 7. Структура і організація влади і управління. 8. Соціальні норми. 9. Духовна культура: раціональні знання, мистецтво, ідеологічні уявлення.
12	<p>Тема 12. Пізньопервісна община.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні відомості. Виникнення відтворюючої економіки. 2. Передумови виникнення скотарства і землеробства. 3. Наслідки виникнення відтворюючого господарства. 4. Соціально-економічні відносини. 5. Народонаселення та його відтворення. 6. Статеві-вікова організація. 7. Організація влади. 8. Духовна культура.
13	<p>Тема 13. Передумови політогенезу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні відомості. Подальший розвиток відтворюючого господарства. 2. Впровадження у виробництво заліза. Становлення ремесла. 3. Інтенсифікація обміну. 4. Обмін і його місце у становленні політичної влади. 5. Виникнення міст. 6. Становлення престижного ремесла. 7. Поява регулярного додаткового продукту. 8. Нерівномірність і різноманітність господарського розвитку людства в епоху політогенезу.

14	<p>Тема 14. Становлення політичної влади і держави.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становлення приватної власності. 2. Зародження і форми експлуатації. Утворення класів. 3. Складання держави і права. 4. Варіативність та інваріативність у процесах визрівання інститутів класового суспільства. 5. Шлюб і сім'я. 6. Община і родоплемінна організація. 7. Духовна культура: зростання раціональних знань, образотворче мистецтво, релігія. 8. Виникнення писемності. 9. Етнічні і мовні відносини.
15	<p>Тема 15. Перші цивілізації.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Передумови формування перших цивілізацій. 2. Формування давньоєгипетської цивілізації. 3. Перші цивілізації Малої та Передньої Азії. 4. Перші цивілізації Американського континенту. 5. Перші держави південно-східної Азії.

4.2. План практичних (семінарських, лабораторних, півгрупових) занять

№	Тема заняття / план
1	<p>Тема 1. Вступ. Предмет і завдання первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальна характеристика первісної історії як найдавніший етап розвитку людства. 2. Предмет первісної історії і її місце у системі наук. 3. Історія первісного суспільства як складова всесвітньої історії. 4. Значення первісної історії: теоретичне, пізнавальне, практичне.
2	<p>Тема 2. Джерела первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття «історичні джерела». 2. Джерела первісної історії та їх класифікація. 3. Дані археології, етнології, антропології, як основа джерелознавства первісної історії. 4. Дані гуманітарних та природничих наук як джерела первісної історії. 5. Писемні джерела, інформатика.
3	<p>Тема 3. Історіографія первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Уявлення давніх людей про своїх сусідів. 2. Етнологічні спостереження в епоху середньовіччя. 3. Великі географічні відкриття та розширення етнологічних знань про первісні народи. 4. Перші узагальнення. Накопичення конкретних знань про первісне суспільство та їх узагальнення у XIX ст. 5. Марксизм про історію первісного суспільства. Еволюціонізм. 6. Дифузійнізм. Функціональна школа. Американська історична школа. Розвиток первісної археології, палеоантропології і палеоетнології у XX-XXI ст.
4	<p>Тема 4. Хронологія та періодизація первісної історії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття часу в історії. Абсолютна та відносна хронологія. 2. Проблеми періодизації первісної історії. 3. Геологічна періодизація. 4. Археологічна періодизація. 5. Антропологічна періодизація. 6. Синхронізація спеціальних періодизацій первісної історії. 7. Історична періодизація первісної історії та її синхронізація з геологічною, археологічною та антропологічною періодизаціями.

5	<p>Тема 5. Загальні питання антропосоціогенезу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Місце людини і суспільства у Всесвіті. 2. Філософське визначення. 3. Місце в біологічній систематиці. 4. Рушійні сили процесу антропогенезу. 5. Прямоходіння. Розвиток руки і мозку. 6. Теорії антропосоціогенезу.
6	<p>Тема 6. Походження людини (антропогенез).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Критерії людини. Ранні етапи антропогенезу. 2. Ранні витоки людства: найближчі попередники людини, час і місце виникнення. 3. Австралопітеки – безпосередні попередники людей. 4. Проблема грані між людиною і тваринами. Перші представники роду Homo на Землі. 5. Сучасна наука про прабатьківщину людства. 6. Найдавніші люди. Фізичний тип Homo erectus. Побут і трудова діяльність архантропів. 7. Фізичний тип Homo neandertalensis. Трудова діяльність та побут неандертальців.
7	<p>Тема 7. Походження суспільства (соціогенез).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Джерела вивчення соціогенезу. 2. Праобщина (первісне людське стадо). 3. Роль полювання у формуванні суспільства. 4. Розвиток первісного колективізму. 5. Сімейно – шлюбні відносини у праобщині.
8	<p>Тема 8. Виникнення мислення та мови.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток мозку предків сучасних людей. 2. Виникнення мислення. 3. Витоки знакової поведінки. Знакова поведінка у тварин. 4. Причини виникнення мови. 5. Біологічний фундамент мови. Джерела і генезис мовних знаків. 6. Походження синтаксису. Час походження мови.
	<p>Тема 9. Виникнення ідеологічних уявлень та мистецтва.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Витоки світоглядних уявлень. 2. Проблема неандертальських поховань. 3. Анімалістичні уявлення. 4. Виникнення тотемізму. 5. Виникнення образотворчого мистецтва. 6. Розвиток образотворчого мистецтва.
	<p>Тема 10. Завершення процесу антропосоціогенезу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Завершення процесу антропогенезу. 2. Місце і час формування Homo sapiens. 3. Теорії поліцентризму та моноцентризму. 4. Расогенез. 5. Виникнення первісної общини.
	<p>Тема 11. Ранньопервісна община.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні відомості. Оточуюче середовище. 2. Знаряддя праці. Підкорення вогню. 3. Житла та поселення. Побут і господарська діяльність. 4. Криза мисливсько-збиральницького господарства. 5. Соціально-економічні відносини. Шлюб і сім'я. 6. Структура і організація влади і управління. Соціальні норми. 7. Духовна культура: раціональні знання, мистецтво, ідеологічні уявлення.

	<p>Тема 12. Пізньопервісна община.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення відтворюючої економіки. Передумови виникнення скотарства і землеробства. 2. Наслідки виникнення відтворюючого господарства. 3. Соціально-економічні відносини. 4. Народонаселення та його відтворення. 5. Статеві-вікова організація. Організація влади. 6. Духовна культура.
	<p>Тема 13. Передумови політогенезу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток відтворюючого господарства. 2. Впровадження у виробництво заліза. Становлення ремесла. 3. Інтенсифікація обміну. Обмін і його місце у становленні політичної влади. 4. Виникнення міст. 5. Поява регулярного додаткового продукту. Становлення престижної економіки. 6. Виникнення писемності. 7. Нерівномірність і різноманітність господарського розвитку людства в епоху політогенезу.
	<p>Тема 14. Становлення політичної влади і держави.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становлення приватної власності. 2. Зародження експлуатації. Форми експлуатації. 3. Утворення класів. Складання держави і права. 4. Шлюб і сім'я. Община і родоплемінна організація. 5. Духовна культура: зростання раціональних знань, образотворче мистецтво, релігія. 6. Етнічні і мовні відносини.
	<p>Тема 15. Перші цивілізації.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Передумови формування перших цивілізацій. 2. Формування давньоєгипетської цивілізації. 3. Перші цивілізації Малої та Передньої Азії. 4. Перші цивілізації Американського континенту. 5. Перші держави південно-східної Азії.

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Денна форма
1	Хронологія та періодизація. Методи датування археологічних пам'яток.	6
2	Ранні витоки людства: найближчі попередники людини, час і місце виникнення.	7
3	Час та шляхи заселення території Землі людиною.	7
4	Джерела вивчення соціогенезу.	6
5	Розвиток мозку предків сучасних людей.	6
6	Розвиток первісного мистецтва.	6
7	Місце і час формування Homo sapiens. Теорії поліцентризму та моноцентризму. Расогенез.	7
8	Розвиток господарства в первісну добу. Хід та наслідки «неолітичної революції».	6
9	Соціально-економічні відносини в первісну добу.	6
10	Статеві-вікова організація та організація влади в первісну добу.	7
11	Поява регулярного додаткового продукту. Становлення престижної економіки.	6
12	Обмін і його місце у становленні політичної влади. Виникнення міст.	6
13	Впровадження у виробництво металів та його наслідки.	6
14	Становлення приватної власності. Зародження експлуатації. Форми експлуатації. Утворення класів.	6
15	Передумови формування перших цивілізацій.	7
	Разом	95

6. Теми рефератів

1. Джерелознавство первісної історії та його особливості.
2. Проблеми періодизації первісної історії.
3. Теорії походження людини в природознавстві та суспільних науках XIX – першої половини XX ст.
4. Австралопітекові: особливості антропології.
5. Поведінка приматів як джерело для реконструкції системи соціальних зв'язків у праобщині.
6. Проблема прабатьківщини людства.
7. Перші представники роду «Номо».
8. Походження людських рас.
9. Час та шляхи формування первісних релігійних уявлень.
10. Заселення Австралії, Америки та Океанії: факти та гіпотези.
11. Виникнення Homo sapiens sapiens та формування роду: сучасні підходи до проблеми.
12. Родинно-шлюбні відносини ранньопервісного часу.
13. Структура та організація влади в епоху ранньопервісної общини.
14. Духовна культура ранньопервісного населення.
15. Основні форми образотворчого мистецтва кам'яної доби.
16. Основні види первісних релігійних уявлень.
17. Виникнення землеробства та скотарства та їх історичне значення.
18. Економічні стосунки пізньопервісного часу. Престижна економіка.
19. Номадизм: сучасні підходи до проблеми.
20. Формування приватної власності.

21. Виникнення експлуатації та її види.
22. Основні етапи формування держави.
23. Особливості розвитку родинно-шлюбних відносин, громадської та родової організації в епоху політогенезу.
24. Залишки первісності в класових суспільствах.
25. Сучасні підходи до проблеми виникнення найдавніших міст.

Вимоги до написання реферату

Реферат повинен являти собою самостійне дослідження і включати: обґрунтування вибору теми та її актуальність; аналіз літератури з обраної теми; виклад суті питання; теоретичне узагальнення і науково обґрунтовані висновки; список використаної літератури. Стиль викладення матеріалу має бути науково-діловим.

Структура реферату містить такі елементи: титульна сторінка, план, вступ (мають бути обґрунтовані актуальність та практичне значення обраної теми реферату, визначені мета та завдання роботи); основна частина (розділи, пункти, підпункти) розкривається тема реферату шляхом висвітлення основних питань); висновки (необхідно сформулювати: а) науково-теоретичні та практичні підсумки проведеного аналізу за проблематиком реферату; б) вони мають логічно пов'язуватися із змістом викладеного матеріалу); список літератури (містить використані джерела та публікації), при необхідності – додатки.

Реферат набирають на комп'ютері в текстовому редакторі «WORD» (шрифт 14, «Times New Roman», інтервал 1,5). Поля: верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм, лівє – 25 мм, правє – 15 мм. Її роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210X297 мм). Обсяг реферату 8-10 сторінок.

7. Контрольна робота

Варіант № 1.

1. Предмет та задачі історії первісного суспільства
2. Джерелознавство первісної історії та його особливості
3. Поведінка приматів як джерело для реконструкції системи соціальних зв'язків у праобщині
4. Архантропи: особливості антропології та культури
5. Заселення Америки: сучасний стан проблеми

Варіант № 2.

1. Геологічна періодизація історії первісного суспільства
2. Значення історії первісного суспільства
3. Австралопітекові: особливості антропології
4. Особливості антропології палеоантропів. Неандертальська проблема.
5. Заселення Австралії: факти та гіпотези

Варіант № 3.

1. Археологічна періодизація історії первісного суспільства
2. Місце людини в тваринному світі. Критерії людини
3. Homo habilis та його місце в еволюційному процесі
4. Матеріальна культура та побут неандертальців.
5. Палеоантропи: соціальна культура та світогляд

Варіант № 4.

1. Антропологічна періодизація первісної історії
2. Теорії походження людини в природознавстві та суспільних науках XIX – першої половини XX ст.
3. Сучасні теорії походження людини та людського суспільства.
4. Походження людських рас.
5. Час та шляхи формування первісних релігійних уявлень: сучасний стан проблеми.

Варіант № 5.

1. Проблеми історичної періодизації первісної історії
2. Попередники людини: антропологія та соціальність
3. Проблема прабатьківщини людства
4. Неандертальські поховання та проблема виникнення ідеологічних уявлень.
5. Виникнення *Homo sapiens sapiens* та формування роду: сучасні підходи до проблеми.

Варіант № 6.

1. Господарство та матеріальна культура населення часів ранньопервісної общини
2. Основні форми образотворчого мистецтва кам'яної доби
3. Господарство та матеріальна культура населення часів пізньопервісної общини
4. Обмін та його роль в історії первісного суспільства
5. Формування приватної власності

Варіант № 7.

1. Соціальна структура населення часів ранньопервісної общини
2. Основні види первісних релігійних уявлень
3. Духовна культура пізньопервісного населення
4. Впровадження у виробництво металів та його історичне значення
5. Виникнення держави: сучасний стан проблеми

Варіант № 8.

1. Родинно-шлюбні відносини ранньопервісного часу.
2. Виникнення землеробства та скотарства та їх історичне значення
3. Ремісництво часів політогенезу.
4. Формування класів
5. Духовна культура населення часів політогенезу. Виникнення писемності

Варіант № 9.

1. Структура та організація влади в епоху ранньопервісної общини
2. Соціальна структура населення часів пізньопервісної общини
3. Структура та організація влади у пізньопервісну добу
4. Розвиток сільського господарства населення часів енеоліту - бронзового віку
5. Виникнення експлуатації та її види

Варіант № 10.

1. Духовна культура ранньопервісного населення
2. Сучасні теорії виникнення відтворюючої економіки.
3. Родинно-шлюбні відносини часів пізньопервісної общини
4. Номадизм: сучасні підходи до проблеми
5. Сучасні підходи до проблеми виникнення найдавніших міст

8. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є іспит, який проводиться в усній формі. Робота студентів оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо студент не відвідував курс лекцій, семінарські заняття і не виконав контрольні заходи, а, отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання іспиту.

Перелік питань до іспиту

1. Предмет та задачі історії первісного суспільства.
2. Геологічна періодизація історії первісного суспільства.
3. Археологічна періодизація історії первісного суспільства.
4. Антропологічна періодизація первісної історії.
5. Проблеми історичної періодизації первісної історії.
6. Джерелознавство первісної історії та його особливості.
7. Сучасні наукові підходи до реконструкції і вивчення первісних культур.
8. Значення історії первісного суспільства.
9. Місце людини в тваринному світі. Критерії людини.
10. Теорії походження людини в природознавстві та суспільних науках XIX – першої половини XX ст.
11. Сучасні теорії походження людини та людського суспільства.
12. Попередники людини: антропология та соціальність.
13. Поведінка приматів як джерело для реконструкції системи соціальних зв'язків у праобщині.
14. Австралопітекові: особливості антропологии.
15. Homo habilis та його місце в еволюційному процесі.
16. Проблема прабатьківщини людства.
17. Архантропи: особливості антропологии та культури.
18. Особливості антропологии палеоантропів. Неандертальська проблема.
19. Матеріальна культура та побут неандертальців.
20. Походження людських рас.
21. Неандертальські поховання та проблема виникнення ідеологічних уявлень.
22. Час та шляхи формування первісних релігійних уявлень.
23. Палеоантропи: соціальна культура та світогляд.
24. Заселення Австралії, Америки, Океанії: факти та гіпотези.
25. Виникнення Homo sapiens sapiens та формування роду: сучасні підходи до проблеми.
26. Господарство та матеріальна культура населення часів ранньопервісної общини.
27. Соціальна структура населення часів ранньопервісної общини.
28. Родинно-шлюбні відносини ранньопервісного часу.
29. Структура та організація влади в епоху ранньопервісної общини.
30. Духовна культура ранньопервісного населення.
31. Основні форми образотворчого мистецтва кам'яної доби.
32. Основні види первісних релігійних уявлень.
33. Виникнення землеробства та скотарства та їх історичне значення.
34. Господарство та матеріальна культура населення часів пізньопервісної общини.
35. Економічні стосунки пізньопервісного часу. Престижна економіка.
36. Соціальна структура населення часів пізньопервісної общини.
37. Родинно-шлюбні відносини часів пізньопервісної общини.
38. Структура та організація влади у пізньопервісну добу.
39. Духовна культура пізньопервісного населення.

40. Розвиток сільського господарства населення часів енеоліту – бронзового віку.
41. Впровадження у виробництво металів та його історичне значення.
42. Обмін та його роль в історії первісного суспільства.
43. Номадизм: сучасні підходи до проблеми.
44. Ремісництво часів політогенезу.
45. Формування приватної власності.
46. Виникнення експлуатації та її види та формування класів.
47. Шляхи формування державної влади.
48. Виникнення держави: сучасний стан проблеми.
49. Духовна культура населення часів політогенезу. Виникнення писемності.
50. Первісна периферія класових суспільств.

Оцінювання питань в білеті: 1 питання оцінюється до 10 балів; 2 і 3 питання – до 15 балів.

Приклад екзаменаційного білету

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Рівень вищої освіти перший: бакалаврський

Спеціальність 032 «Історія та археологія»

Семестр 1

Навчальна дисципліна **«ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 0

1. Предмет та задачі історії первісного суспільства.
2. Проблема прабатьківщини людства.
3. Виникнення землеробства та скотарства та їх історичне значення.

Затверджено на засіданні кафедри історії

Протокол № _____ від _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

Екзаменатор _____

Міронова І.С.

Піструїл І.В.

9. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	15 тем семінарських занять. Кожна тема оцінюється до 3-х балів. Максимальна кількість балів за теми (15*3).	45
2	Написання та захист реферату	Оцінювання реферату: 3 бали – написання реферату, 2 бали – захист.	5
3	Контрольна робота	Оцінювання контрольної роботи: 5 запитань оцінюються по 2 бали (5*2).	10
4	Іспит	В кожному екзаменаційному білеті по 3 питання: 1 питання оцінюється до 10 балів; 2 і 3 питання – до 15 балів.	40
	Всього		100

Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід в його організації.

Оцінюватися може виконання студентами будь-яких навчальних завдань, під час роботи над якими студенти демонструють власне історичне мислення: розгорнуті і стислі усні відповіді, письмові роботи, доповіді, реферати, виступи в дискусіях тощо.

При цьому враховується:

- розуміння студентами взаємозв'язків між історичними подіями, уміння порівнювати, пояснювати, аналізувати та критично оцінювати історичні факти;
- самостійність мислення;
- використання різних джерел історичних знань, з розумінням їх особистостей, умінням їх характеризувати і оцінювати;
- правильність і достатність добору історичних фактів для розв'язування поставлених викладачем завдань;
- чіткість і завершеність викладу;
- мовна грамотність.

Критерії оцінки усної відповіді студента (семінарські заняття):

3 бали ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

2 бали ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- студент має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- мова добра.

0-1 бал ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- студент не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

Критерії оцінки студента при написанні та захисті реферату:

- **5 балів** виставляється, якщо виконані всі вимоги до написання реферату: позначена проблема і обґрунтована її актуальність, зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему і логічно викладена власна позиція, сформульовані висновки, тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення.
- **4 бали** виставляється, якщо основні вимоги до реферату виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг реферату; є упущення в оформленні.
- **3 бали** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до реферування. Зокрема: тема висвітлена лише частково, відсутній висновок.
- **0-2 бали** виставляється, якщо тема реферату не розкрита, виявляється істотне нерозуміння проблеми.

Критерії оцінювання контрольної роботи:

- **«9-10» балів** заслуговує студент, який всебічно, безпомилково, в логічній послідовності і вільно розкрив теоретичне питання; продемонстрував знання методики аналізу даних та інформаційно-довідкових матеріалів; наявні повні, обґрунтовані висновки та пропозиції; робота оформлена відповідно до встановлених вимог, має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент повно, всебічно, безпомилково відповідає на питання, встановлені викладачем з теми роботи,
- **«7-8» балів** отримує студент, який дав правильну, але неповну відповідь на теоретичне питання; розкрив всі аспекти поставленого питання, але припустився несуттєвих помилок; наведені матеріали правильні, але неповні; наявні висновки та пропозиції в цілому вірні, але недостатньо обґрунтовані; робота в цілому оформлена відповідно до встановлених вимог, але є незначні зауваження до оформлення; робота має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент в основному відповідає на питання, встановлені викладачем з теми роботи, але відповідь неповна та/або студент допускає незначні помилки.
- **«4-6» балів** отримує студент, який дав правильну, але суттєво неповну відповідь на теоретичне питання; недостатньо використані матеріали; висновки та пропозиції неповні; робота в цілому оформлена з суттєвими зауваженнями до встановлених вимог; робота має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент неповно та з помилками відповідає на питання, встановлені викладачем з теми роботи.
- **«0-3» бали** виставляється в тому випадку, якщо в роботі не розкрито вузлових елементів теоретичного питання; є суттєві помилки та викривлення; наведені дані неактуальні; відсутні або застарілі матеріали, літературні джерела; відсутні обґрунтовані висновки та пропозиції, які впливають з теми роботи; робота оформлена з суттєвими порушеннями встановлених вимог; робота не має всі необхідні структурні елементи (вступ, основну частину, висновки); студент не відповідає на питання, встановлені викладачем з теми роботи.

Критерії оцінювання іспиту:

- **35-40 балів** виставляються студенту при глибоких і всебічних знаннях проблеми, грамотному і злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками,

- здатності швидко і правильно робити умовиводи, використовувати при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні і глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;
- **30-34 бали** виставляються студенту при глибоких і всебічних знаннях проблеми, грамотному і злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко і правильно робити умовиводи, використовувати при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо студентом дано правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;
 - **20-29 балів** виставляються студенту при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;
 - **15-19 балів** виставляються студенту при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білета, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять і категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна - дві несуттєві помилки;
 - **10-14 балів** виставляються студенту, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки;
 - **5-9 балів** виставляються студенту при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білета, які свідчать про неправильному розумінні суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнанні основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;
 - **0-4 бали** виставляються студенту, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.
 - **0-4 бали** виставляються студенту, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

10. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

11. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Археологія України / Л. Л. Залізняк, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. К.: Либідь, 2005.
2. Баран В. Д. Давні слов'яни. Київ, 1998.
3. Баран В. Д. Черняхівська культура. К.: Наукова думка, 1981.
4. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. К.: Наукова думка, 1991.
5. Білоусько О. А. Україна давня: Євразійський цивілізаційний контекст. К.: «Генеза», 2002.
6. Бунятян К. П. Давнє населення України. К.: Либідь, 1999.
7. Бунятян К. П., Мурчін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії. Київ, 1998.
8. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України. К.: Вища школа, 2004.
9. Геродот. Історія в дев'яти книгах. К.: Наукова думка, 1993. 574 с.
10. Давня історія України: У 2-х кн. Київ, 1994. Кн. 1, 2.
11. Давня історія України: У 3-х томах. Київ, 1997-2000. Т. 1-3.
12. Залізняк Л. Л. Мезоліт заходу східної Європи. К.: Шлях, 2009.
13. Залізняк Л. Л. Найдавніше минуле України. К.: Наукова думка, 1997.
14. Залізняк Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.
15. Залізняк Л. Л. Передісторія України X-V тис. до н. е. Київ, 1998.
16. Міхеев В. К., Шрамко Б. А. Археологія залізного віку Східної Європи. Харків, 2000.
17. Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. Київ, 1994.
18. Петров В. П. Походження українського народу. К.: Наукова думка, 1992.
19. Сегеда С. Антропологія. К., 2001.
20. Сегеда С. Основи антропології. К., 1995.
21. Словник-довідник з археології. К., 1996.
22. Станко В. Н., Гладких М. І., Сегеда С. П. Історія первісного суспільства. К.: Либідь, 1999.
23. Старожитності України-Русі. К., 1994.
24. Тойнбі А. Д. Дослідження історії: У 2-х т. Київ, 1992. Т. 1, 2.
25. Чмихов І. Т., Кравченко Н. М., Черняков Т. С. Археологія та стародавня історія України. К.: Либідь, 1992.

Додаткові:

26. Абашина Н. С., Магомедов Б. В., Рейда Р. М. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області. Київ: ІА НАН України, 2019.
27. Археологія і давня історія України. Вип. 1. Проблеми давньоруської та середньовічної археології. К.: Ін-т археології НАНУ, 2010.
28. Археологія. 1993. № 3 (до 100-річчя відкриття трипільської культури).
29. Братченко С. Н. Донецька катакомбна культура раннього етапу. Луганськ, 2001.
30. Буйських А. В., Сон Н. О. Від античності до християнства. Збірник наукових статей, присвячений 70-річчю Віталія Михайловича Зубаря. Київ: ІА НАН України, 2020.
31. Бунятян К. П. Про періодизацію первісного суспільства // Археологія. 1989. № 1.
32. Відейко М. Від Яншао до Трипілля: розвиток суспільств давніх хліборобів у V-IV тис. до н. е. // Емінак. 2020. № 1. С. 230-238.
33. Відейко М. Ю. Україна: від Трипілля до Антів. К.: КВІЦ, 2008.
34. Гладких М. І. Історична інтерпретація пізнього палеоліту. Київ, 1991.
35. Дзіговський О. М. Культура сарматів Північно-Західного Причорномор'я. Одеса, 2000.

36. Зубар В. М., Ліньова Є. А., Сон Н. О. Античний світ Північного Причорномор'я. Київ, 1999.
37. Кислий О. Є. Демографічний вимір історії. К.: Арістей, 2005.
38. Козак Д. Н. Етнокультурна історія Волині (I ст. до н. е. – IV ст. н. е.). Київ, 1992.
39. Колдубай І., Нога О. Прадавня Україна. Історія, культура, вбрання. Львів: НВФ «Українські технології», 2004.
40. Колода В. В., Горбаненко С. А. Сільське господарство населення Хозарського каганату в лісостеповій зоні. Київ: Академперіодика, 2018.
41. Кротова О. О. Пізньопалеолітичні мисливці азово-чорноморських степів. К., 2013.
42. Крушельницька Л. Чорноліська культура Середнього Придністров'я. Львів, 1998.
43. Манько В. О. Проблеми походження неоліту в Україні // Кам'яна доба України. 2010. Вип. 13.
44. Мозолевський Б. М. Товста могила. К.: Наукова думка, 1974.
45. Моця О. П. Населення південноруських земель IX-XIII ст. (За матеріалами некрополів). Київ, 1993.
46. Мошевський В. М. Скіфський степ. Київ, 1983.
47. Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-стратиграфічні зіставлення). Київ, 2001.
48. Піструіл І. В. Пам'ятки кам'яної доби біля села Анетівка: до 40-ї річниці з початку досліджень // Емінак. 2018. № 3. С. 8-20.
49. Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 1991.
50. Побутова магія східних слов'ян за археологічними даними: нариси. Київ: Наукова думка, 2020.
51. Приходнюк О. М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н. е.). Київ; Чернівці, 2001.
52. Скиба А. В., Горбаненко С. А. Європейська археологія I тисячоліття н. е.: збірник наукових праць на честь Ліани Василівни Вакуленко. Київ: ІА НАН України, 2017.
53. Сминтина О. Зональність ранньопервісних культур: дослідження, факти, теорії. Одеса: Астропринт, 2001.
54. Сминтина О. Теоретичні питання дослідження екології давньої людини. Одеса: Астропринт, 2004.
55. Старожитності України-Русі. К., 1994.
56. Степанчук В. М., Васильєв С. В. Пізні неандертальці Криму. Заскельна VI (Колосовська). Шари III і III а. Київ: Слово, 2018.
57. Теліженко С. А., Манько В. О. Різномасштабні пам'ятки поблизу села Ратнів на Волині. Дослідження 2015 року. Київ: Гурович В. Г., 2021.
58. Терський С. В. Археологія доби Галицько-Волинської держави. К: Стародавній Світ, 2014.